

Open
MONUMENTENDAG
Heerlen

KUNST & AMBACHT

Een leerzame tocht langs
meer dan 60 panden die
een relatie hebben met
“Kunst & Ambacht”.

01 Stadsschouwburg, 1961

Kunstenaar : Arthur Spronken

Architect : Frits Peutz en Bernard Bijvoet

Adres : Burg. Van Grunsvenplein 145

Kunst & Ambacht

Theater Heerlen maakt deel uit van de Parkstad Limburg Theaters. Het gebouw beschikt over drie zalen een theatercafé en een foyer waar kan worden opgetreden. De grote zaal is, met een capaciteit van 1.057 zitplaatsen, de grootste theaterzaal van Limburg.

In de vrije, strakke architectuur van de buitenkant overheerst het verticale, als tegenwicht voor de horizontale lijnen van de omliggende flats. De inspringende, donker gehouden onderbouw is hier mede verantwoordelijk voor. De rekwisieten- en decortoren is in de theater-architectuur vaak dominant aanwezig maar is hier een nauwelijks opvallend element. Uitnodigend is de grote raam- en vensterpartij in het front, gemaakt van aluminium en in beton gevat.

Het wat bonkige gebouw verwijst met zijn ondoorzichtige vliesgevels en door het ontbreken van uitbundige versieringen naar de industriële architectuur in de 'mijntijd'. Een mogelijkheid om de huiselijkheid van het grote voor de schouwburg gelegen plein te bevorderen is de inrichting met kunst.

Kunst & Ambacht

De fontein met waterbak naast de Schouwburg met daarin het beeld de Zonneruiter staat er sinds 1971. Arthur Spronken (1930) heeft dit beeld gemaakt, beïnvloed door de paarden van zijn vader. Hij was een leerling van de Italiaanse kunstenaar Marino Marini, specialist op het gebied van paarden.

02 Villa Coriovallum, 1925

Architect : J. W. Rijns

Adres : Kruisstraat 2 - 6c

Kunst & Ambacht

In het markante, traditionalistische pand zijn in de gevel kunstzinnige gevelstenen opgenomen waarvan er een verwijst naar de Romeinse geschiedenis.

Het is gebouwd voor de bekende Heerlense huisarts August Widdershoven (1885-1955). Hij had een groot gezin met veertien kinderen. Toen alle kinderen de woning hadden verlaten, werd de villa een kantoorpand.

In 1985 werd het pand met sloop bedreigd door plannen van een projectontwikkelaar om ter plaatse nieuwbouw te realiseren. Onder druk van de gemeenteraad werd de sloop geblokkeerd en werd het pand omgebouwd tot een appartementencomplex.

Opvallend is de asymmetrische indeling van de frontgevel. De torenvormige erker over twee bouwlagen op de linker frontgevel markeert het snijpunt van de Kruisstraat en de Valkenburgerweg (Via Belgica).

Kunst & Ambacht

Er is veel decoratief metselwerk. De detaillering van de ingangspartijen heeft fraai gevormde kolommen die in een voor die tijd modern materiaal werden uitgevoerd: gegoten kunststeen.

Aan de kant van de Valkenburgerweg is een voorstelling van de slang en staf van Hypocrates, het symbool van de geneeskunde, in het metselwerk opgenomen.

Aan de Kruisstraatzijde op dezelfde ambachtelijke manier een olielampje aangebracht. Voor sommigen is het een symbool van huiselijke warmte, voor anderen een godslamp of een afbeelding van een éénpits Romeinse olielampje, die ter plaatse werden gevonden.

03 Kunstwerk - Vrouw op de rotonde, 2008

Kunstenaar : Christel Lechner (D)

Adres : Rotonde Kruisstraat / Coriovallumstraat

In 2008 werd dit beeld, met nog 59 andere, in de openbare ruimte van Heerlen geplaatst in het kader van de expositie 'Alledaagse mensen bezoeken Heerlen'.

De expositie was een initiatief van de Stichting Vrouwen laten Heerlen glimlachen. Het beeld is gemaakt door Christel Lechner, in 1947 geboren in Iserlohn (D).

De Duitse beeldhouwster maakt levensgrote beelden van mensen uit het alledaagse leven.

Kunst & Ambacht

De beelden zijn gemaakt van beton en zijn beschilderd, waarmee Christel een brug slaat tussen beeldhouwen en schilderen.

Overal waar haar beelden staan, worden mensen met een glimlach op hun gezicht aangetrokken om de beelden van dichtbij te bekijken, aan te raken of te fotograferen. De beelden stralen warmte, levensvreugde en humor uit.

Dit beeld werd na de expositie, samen met het beeld 'De fotograaf' op het Pancratiusplein, aangekocht door de Gemeente Heerlen.

04 Voormalige Ambachtschool, 1913

Architect : Jan Stuyt

Adres : Burgemeester de Hesselplein 31

Kunst & Ambacht

Het smeedijzeren hekwerk om de voortuin van de Ambachtschool is door leerlingen in de smederij gemaakt en bevat de logo's van de verschillende ambachten en de driehoek van Pythagoras.

De voormalige 'Ambachtsschool' is ontworpen door J. Stuyt (1868-1934) en werd gebouwd in 1913 met uitbreidingen in 1917, 1920 en 1929-1930.

Na een fatale brand op 31 oktober 1996 heeft het architectenbureau Martorell - Bohigas - Mackay uit Barcelona een plan gemaakt voor herbouw. In 2001 herrees het monumentale pand uit zijn as en kreeg het een herbestemming als kantoorpand.

05 Woonhuis annex kantoor, 1931

Architect : Frits Peutz

Adres : Oude Lindestraat 1

(rijksmonument)

Kunst & Ambacht

Het beeld 'De Bokkerijder' van Charles Vos (1888 - 1954) is een speelse verwijzing naar het Heerlense verleden, dat op veel belangstelling van Peutz kon rekenen.

Peutz bouwde dit pand als zijn woonhuis annex kantoor. Verwant aan het Nieuwe Bouwen. Twee bouwblokken zijn verbonden door het trappenhuis met verticale glaswand. De top van het verspringende gedeelte is aan de straatkant 'bekroond' met het natuurstenen werk van beeldhouwer Charles Vos. Het lijkt een kapiteel op een pilaster, maar dat is schijn. Zo wordt de knik in de gevel gemaskeerd.

06 Kunstwerk - 't Roeëd Trüd, 1978

Kunstenaar : Vera van Hasselt

Adres : Bekkerweg

Elk dorp kent zijn dorpsfiguren. 'Ut roeëd Trüd' was de volksnaam van Maria Geertruid Lempers-Jacobs (1863-1948). Ze dankte haar naam aan haar bijna rode, kastanjebruine haren.

Zij woonde haar hele leven op 'de Linde', een klein wit huisje aan het kruispunt Nobelstraat / Kruisstraat. Bij haar huis stond een groot wegwijk, dat door haar tip-top werd onderhouden. Minstens vijftig jaar heeft ze de twee petroleumlampen bij dit kruis brandende gehouden.

De in het groeiende dorp toenemende verkeersdruk was er de oorzaak van dat op dit punt veel slachtoffers vielen. 't Trüd was de eerste die hen verzorgde.

Het is bekend dat zij behoorlijk kon schelden op de kwajongens uit de buurt en de schoolgaande jongelui die zonder acht op het verkeer te slaan de kruising overstaken.

Kunst & Ambacht

Op de plaats waar vroeger haar huisje stond, staat sinds 1978 haar standbeeld dat is gemaakt door Vera van Hasselt (1924).

07 Voormalige Mijnschool, 1964

Kunstenaar : Appie Drielsma

Architect : Theo Boosten

Adres : Benzenraderweg 1

Kunst & Ambacht

De bronzen deurknopsculpturen aan de voordeuren en de tochtdeuren zijn gemaakt door de in 2014 overleden Maastrichtse beeldhouwer Appie Drielsma. De kunstwerkjes zijn afbeeldingen van 'poekelende mijnwerkers'.

Deze ambachtsschool werd, tegen beter weten in, gezien als symbool van vertrouwen in de toekomst van de mijnindustrie.

Een laag bouwdeel staat evenwijdig aan de Benzenraderweg en een hoog bouwdeel is er als een hockeystick overheen gelegd. Hierdoor ontstaat een overhuifde entree, geflankeerd door twee kolommen en een blinde gevel waarop een glasmosaïek werd aangebracht. Er is een centrale hal met oorspronkelijk rechts de administratie en links een grote machinehal. Het interieur heeft glasmosaïeken van Eugène Laudy.

Er zijn bij het bouwen van de machinehal langs de Benzenraderweg, betonnen portalen gebruikt die in plaats van onder het dak boven het dak zijn aangebracht. Hierdoor heeft het gebouw een sterke expressie en constructieve dimensie gekregen.

Op de verdiepingen bevonden zich tekenzalen en leslokalen voor mijnmeten, mijnplannen en mijnbouwkundige bestekken. Een kunstzinnige handigheid is de zogenaamde verschaling van de gevels. Aan de noordzijde zijn namelijk vier rijen vensters aangebracht op twee verdiepingen. Aan de zuidzijde zijn dat er maar twee. Als contrast is naast schone beton ook mijnsteen toegepast. Tijdens de verbouwing in 2007 is in de zuidgevel een groot 'televisievenster' aangebracht. Sommige critici vinden dat een verstoring van het oorspronkelijke ontwerp. Andere vinden het juist een hedendaagse aanvulling passend bij de stijl van de wederopbouwperiode.

08 Brandweerkazerne, 1963

Kunstenaar : Frans Timmermans

Architect : Theo Boosten

Adres : Bekkerweg 44

Kunst & Ambacht

Bij de brandweerkazerne is door kunstenaar Frans Timmermans (1921-2005) een toepasselijk kunstwerk geplaatst: 'Haan met vuur'. Het is bij de nieuwbouw van de kazerne in 1962 / 1963 geplaatst. De haan staat symbool van de waakzaamheid van de brandweer.

De brandweerkazerne is een ontwerp van de bekende Maastrichtse architect Theo Boosten en maakte deel uit van een ensemble van drie gebouwen: brandweerkazerne, politiebureau en mijnschool die een grote architectonische en stedenbouwkundige samenhang vertonen.

Kenmerkend is het sterke horizontalisme met doorlopende bandvensters en de architectonische gelaagdheid. In het begin van de jaren zestig was

de driehoek, een weide achter de bloemenwinkel Erven, een van de vijf in het oog springende hoekgebouwen op de vijfspiong 'aan de Linde'. Deze situatie was ontstaan in het verlengde van het Algemeen Uitbreidingsplan uit 1933 waarin Jos Klijnen voorstelde de Welterlaan te verbinden met de Ruys de Beerenbroucklaan en links en rechts dure woningen te bouwen, vergelijkbaar met het karakter van de Bongaertslaan.

Het idee is overgenomen in 'Het uitbreidingsplan in hoofdzaken van 1958' en kan gelezen worden als een breuk tussen het traditionele gesloten bouwblok (Berlage) en de vrije stedenbouwkundige vorm (Le Corbusier). Het Politiebureau is helaas gesloopt.

09 Voormalige Mijnschool, 1922

Architect : Jozef Seelen

Adres : Bekkerweg 31 - 32

Kunst & Ambacht

De Heerlense Mijnschool moest het gebouw aan het De Hesselleplein aanvankelijk delen met de Ambachtsschool.

De groei van beide opleidingen was aanzienlijk en dus werd het gebouw al snel te klein. In 1919 besloot het bestuur van de Mijnschool daarom een eigen gebouw te realiseren.

Het nieuwe markante gebouw aan het Bekkerveld was ontworpen door architect Jozef Seelen en werd gebouwd door het aannemersbedrijf Heijnen. Het werd opgetrokken uit grote, ruwe blokken zandsteen.

De officiële opening vond plaats op 5 oktober 1922. De nieuwbouw was van alle moderne gemakken voorzien. Er was volop de ruimte voor praktijklessen. Het souterrain was zelfs als leerlijn ingericht. Daar konden de Mijnscholieren naar hartenlust oefenen wat hun in hun latere ondergrondse leidinggevende functie te wachten stond.

Tijdens de crisis van de jaren dertig was er minder vraag naar opzichters en liep het aantal cursisten aan de Mijnschool terug. Omdat de Ambachtsschool, inmiddels uitgebreid met een afdeling Middelbaar Technisch Onderwijs (MTS), bleef groeien, werd in 1940 besloten tot een ruil van gebouwen.

De Mijnscholieren keerden terug naar het oorspronkelijke gebouw aan het Burgemeester De Hesselleplein. Het schoolgebouw aan het Bekkerveld werd voortaan gebruikt als MTS. In 1957 werd dat zelfs de Hogere Technische School (HTS).

De HTS groeide snel. Eind jaren 1960 speelde de HTS nog een rol in de omscholing van mijnopzichters en opzichters in opleiding, die onder de noemer 'Mijnschool' hun HTS-diploma behaalden.

In 1965 werd een uitbreiding gerealiseerd met een nieuw gebouw aan de Dr. Jaegerstraat. Een tussenbouw verbond deze nieuwbouw met het HTS-gebouw aan de Burg. Savelsbergstraat / Bekkerveld. Eind jaren 1980 zou de H.T.S worden opgenomen in de Hogeschool Heerlen, later Hoge School Zuyd. Tot aan de nieuwbouw van de Hoge School Heerlen op het adres Nieuw Eyckholt 300 bleef de huisvesting aan de Dr. Jaegerstraat en het Bekkerveld in gebruik.

10 Woonhuizen, 1951

Architect : H.H.A. Tummers

Adres : Bekkerveld 17 - 24

Deze rij huizen vormt de westelijke pleinwand van het Bekkerveld. De architectuur heeft kenmerken van de eenvoudige naoorlogse aanpak met gestandaardiseerde herhaling gericht op grotere woningproductie.

Er zijn echter ook traditionele ambachtelijke baksteenpatronen toegepast. Bijvoorbeeld de borstweringen van de slaapverdieping werd gemetseld in blokverband. Dit siermetselwerk ontstaat wanneer men van twee of meer strekken of koppen blokjes vormt en die afwisselend met de voegen horizontaal en verticaal naast en op elkaar stapelt.

Een ander kenmerk van deze naoorlogse gevelarchitectuur is het combineren van verschillende gevelelementen. Dit werd ook op veel grootsere wijze gedaan in de Italiaanse renaissance.

Dit is hier tot uitdrukking gebracht door een samenbindende omlijsting van de raamopeningen, op de begane grond en de eerste verdieping.

Dit gevelelement lijkt te anticiperen op het zogenaamde doorlopende houten kozijn dat in de zestiger jaren veelvuldig werd toegepast.

Kunst & Ambacht

Deze bijzondere woongroep is in de route van de Open Monumentendag 2015 opgenomen vanwege de afbeeldingen van dieren op de gevelstenen. Deze ornamenten kunnen de belangstelling voor architectuur prikkelen en zijn ook voor kinderen leuk om naar te kijken.

nr. 17
specht

nr. 18
pinguïn

nr. 19
duif

nr. 20
ree

nr. 21
uil

nr. 22
wolf

nr. 23
eekhoorn

nr. 24
reiger

11 Heilige Moeder Annakerk, 1953

(rijksmonument)

Kunstenaar : Daan Wildschut

Architect : Frits Peutz en Hendrik Teeken

Adres : Bekkerveld 15

Op 25 juli 1953 werd de kerk in gebruik genomen en men stelde al meteen de vraag waarom men in godsnaam was gaan bouwen volledig tegen de smaak van de gelovigen in. Volgens critici was de architectuur geheel in strijd met de gangbare traditie van de katholieke kerkbouw.

In 2007 werd de Sint-Annakerk tot rijksmonument verklaard.

De kerk staat op een lijst van 101 rijksmonumenten uit de wederopbouwperiode (1940 -1958). De kerk is een van de eerste volledig en meest geavanceerde betonnen kerken in Nederland.

Het idee had volgens de vakpers een visionaire kracht. Het stadsbeeld van Heerlen werd overheerst door de koeltorens de Lange Jan en de Lange Lies. Peutz wilde aansluiten bij de architectuur die de mijnwerkers tegen kwamen in hun dagelijkse omgeving. Deze keuze heeft een vernieuwend materiaalgebruik opgeleverd. Weliswaar werden de geheimen van de statische berekeningen erin verstopt maar het 'maakproces' kon door iedereen worden afgelezen. De bekistingsnaden en vaak zelfs de nerven van bekistingsplanken die als mal voor de gegoten vormen waren gebruikt waren goed te zien. Ook de centerpennen, de stortnaden en zelfs de grintnesten typeerden de textuur van de blote betonnen wanden.

Kunst & Ambacht

De ramen van glas-in-beton, gemaakt door Daan Wildschut (1913 - 1995) werden de hemel in geprezen. "Hoe levend is nu opeens de anders nog grauwe buitenwand, vooral wanneer het zonlicht door de kerk straalt en de glasschijven ook naar buiten gaan glanzen".

12 Kunstwerk - Jonas en de walvis, 1976

Kunstenaar : Nic Jonk

Adres : Hoek Bekkerveld / Monseigneur Schrijnenstraat

Met dit bronzen werk uit 1976 creëerde Nic Jonk (1928 - 1994) een mooie bronzen sculptuur in een typische omgeving. 'Jonas en de walvis' is het verhaal van de ongelukkige zeevaarder die schipbreuk leed en opgeslokt werd door een walvis. Drie dagen leefde deze in de buik van de vis voordat hij op het strand werd uitgespuwd.

Terwijl hij in de buik van de vis zat, sprak Jonas een psalm uit om de Heer te prijzen die hem van de verdrinkingsdood had gered: "Het water kwam tot aan mijn lippen, de oceaan omgaf mij; zeewier hing in slierten om mijn hoofd" (Jona 2:6).

Het beeld stond oorspronkelijk aan de achterzijde van de Schouwburg. Vanaf 2013 staat het op de huidige locatie.

Nic Jonk heeft een duidelijke voorliefde voor een beperkt aantal thema's uit de bijbel en mythologie die hij steeds opnieuw uitwerkt, met het streven ze telkens beter te verbeelden. Zo heeft hij het thema van Jonas en de walvis acht keer uitgebeeld. Andere exemplaren staan in Eindhoven, Tilburg, Bergen aan Zee, Steenwijk, Vlaardingen en Amsterdam-Osdorp.

Kunst & Ambacht

Nic Jonk dankt zijn bekendheid vooral aan zijn bronzen beelden van mens- en dierfiguren. Vaak hebben ze een mythologisch thema, in andere gevallen zijn ze direct aan de natuur ontleend. De werken zijn voluptueus en sierlijk tegelijk en hebben een zowel krachtige als gracieuze uitstraling.

Zo'n 200 marktplaatsen, straten en parken in Nederland worden gesierd met een beeld van Nic Jonk. Ook op openbare plekken in de Verenigde Staten, Italië, Duitsland en België staan werken van deze Nederlandse beeldhouwer.

13 Voormalige kweekschool, 1929

Architect : Frits Peutz

Adres : Bekkerveld 1

(rijksmonument)

Deze voormalige kweekschool voor meisjes, met internaat en klooster, is markant gesitueerd aan het Bekkerveld en daarmee van belang voor het aanzien van dit deel van Heerlen. De school werd in 1929 gebouwd naar een ontwerp van architect F.P.J. Peutz. De toegepaste bouwstijl is het Academisch Traditionalisme. Het was zijn laatste werk in deze stijl. Het markeert in het oeuvre van de architect het breukvlak met de invloed van het Nieuwe Bouwen.

Kunst & Ambacht

Asymmetrische indeling van de frontgevel met in het middendeel de geaccentueerde entreepartij met plat dak. Aan weerszijden op het platte dak een kunststenen sculptuur van Jozef en Franciscus. Boven de ingang bevinden zich hoge halvensters. De overige vensters zijn van verschillend formaat, afhankelijk van de functie van de achterliggende ruimte.

Het toegepaste bouw materiaal is baksteen; het metselwerk is in kruisverband. Boven het middelste venster in de bovenverdieping is de baksteen in een kruisvorm gemetseld. Kunststeen is als afdekking gebruikt. Aan de straatzijde is een smeedijzeren hek op een laag bakstenen muurtje. De structuur van het interieur is grotendeels intact.

Dit gebouw is een beschermd monument, met uitzondering van latere aanbouwen aan de achterzijde. Het is nu in gebruik door Humanitas.

14 Dubbele stadsvilla's, 1952

Architect : A.van Haaren en H.M. Oudewaal

Adres : Burg.Waszinkstraat 122 - 128

Deze vier woningen (dubbele stadsvilla's) zijn in 1952 gebouwd voor N.V. Handels-, Assurantie- en Crediet Onderneming uit Den Haag. In het Algemeen uitbreidingsplan uit 1933 stelt de stedenbouwkundig adviseur van de Gemeente Heerlen, Jos Klijnen, voor de Burg. Waszinkstraat te beschouwen als de verbinding tussen de beekdalen van de Caumerbeek en de Geleenbeek. Dit plan is niet doorgegaan.

Kunst & Ambacht

De dubbele stadsvilla's zijn in de route met het thema kunst en ambacht opgenomen vanwege de drie gevelstenen.

Deze overhoeks geplaatste vierkante reliëfs tonen afbeeldingen van bloemen.

De stedenbouw en architectuur bleven echter wel gericht op het landschappelijke karakter en de moderne uitstraling van Heerlen. Deze woningen zijn door de hoge ligging en de wit gekalkte gevels daar wellicht een afspiegeling van. De villa's getuigen van oorspronkelijke gaafheid. In de voorgevel is een stapeling aangebracht van de verschillende architectonische elementen. Te beginnen bij het plint met een omlopende vensterbank. Daarop een groot woonkamerraam met omranding en 8 glasruiten. Vervolgens een stalen balkon met versiering en als laatste element twee openslaande slaapkamer deuren. Verder is aan verschillende bouwkundige details aandacht besteed zoals de zorgvuldig ontworpen tuinmuurtjes de hoog oprijzende schoorstenen en de dakgoot op klossen.

15 St. Jozefkerk (rijksmonument), 1960

Kunstenaars : Wim van Hoorn, Charles Eyck en Sjef Drummen.

Architect : Jozef Fanchamps

Adres : Dr. Clemens Meulemanstraat 1

De St. Jozefkerk is ontworpen door architect Jozef Fanchamps. De eerste steen werd gelegd op 27 oktober 1957 en de kerk werd geconsacreerd op 26 juni 1960. De oude kerk was in verval geraakt door mijnschade (de Heerlerheidestoring).

De nieuwe kerk werd daarom parallel aan deze storing geplaatst. De betonskeletconstructie werd op advies van Ir. Heman uit Heerlen zo ontworpen dat de diverse onderdelen van de kerk onafhankelijk van elkaar konden bewegen.

Met name het dak moest zeer flexibel zijn.

Kunst & Ambacht

In de kerk hebben verschillende kunstenaars hun sporen nagelaten.

De reliëfs in de voorgevel zijn van Wim van Hoorn (1908-1979) en geplaatst in 1958, terwijl de buitendeuren met de kunstige handgrepen evenals de kruisweg en de tegeltafels boven het altaar zijn ontworpen door Charles Eyck (1897-1983).

Het bronswerk op de toegangsdeuren van de St-Jozefkapel is in 1992 geplaatst en is een ontwerp van kunstenaar van eigen bodem Sjef Drummen (1921-1996).

16 Winkelhuis, 1926

Architect : J. v. d. Biggelaar
Adres : Heerlerbaan 153

De opdrachtgever was destijds J.J.Huiskens. De Heerlerbaan stond toen op de kadasterkaart als: 'Groote weg van Aken naar Maastricht'. Deze weg had een lange lintbebouwing met verschillende vergelijkbare traditionele woonhuizen met gesloten zijgevels. Die leken te wachten op het moment dat er iemand tegen aan zou gaan bouwen (wachtgevels). Het pand had aanvankelijk een winkelruimte van ongeveer 15 m², een grote etalage en een erkerachtige kozijnindeling met bovenlichten.

Het winkelhuis heeft een begane grond, eerste verdieping en grote zolder (mansarde kap).

De architectuur van het pand wordt gekenmerkt door de bekende stijl: bouwen met bakstenen, hout en een bescheiden beetje natuursteen. Het horizontalisme dat tot uitdrukking komt in de brede dakkapel, een krachtige gootlijst en een plint over de breedte van het pand bepaalt het beeld.

Kunst & Ambacht

Toch heeft dit huis uit oogpunt van kunst en ambacht enkele opvallende details. In de grote latei zijn zinnebeelden verwerkt.

Reeds in de steentijd zijn deze tekens bekend. Ze doen denken aan takken van bomen. Bij oude Germanen treffen we deze levenssymbolen al aan. Heilige bomen zijn van grote betekenis geweest.

Een ander opmerkelijk detail is de portiek met de kraagstenen in de linker en rechter bovenhoek, die oorspronkelijk werden gebruikt om houten balken extra te ondersteunen en hier als een ambachtelijke versiering zijn toegepast.

17 Kapsalon Mayntz, 1987

Architect : Wiel Arets

Adres : Heerlerbaan 173

Naar een van de eerste ontwerpen van Wiel Arets in Heerlen is het woonhuis met kapsalon 'Mayntz' gebouwd in 1986-1987.

In het ontwerp zijn de werkruimtes op de begane grond en de 'piano nobile' (woonkamer) op de eerste verdieping verwijzingen naar de Veneto-villa, naar het lange horizontale raam van Le Corbusier en naar het materiaalgebruik zoals onder andere Frits Peutz dat toepaste.

De kelderverdieping is ontworpen als garage en door een doorlopend solitair trappenhuis verbonden met de andere etages en het

dakterras van waaruit men een bijzonder uitzicht heeft op de wijk Heerlerbaan en het hoger gelegen Imstenraderbos.

Kunst & Ambacht

Bijzonder ambachtelijk is de toepassing van de grijze 'kratzputz' en het speels toepassen van verdiepingshoge deuren en niet-verdieping hoge wanden.

Daardoor heeft het huis ondanks de beperkte afmetingen van de functionele zones een zeer ruimtelijke opbouw.

18 Buurtwinkels / Hoekoplossing, 1919

Architect : Jan Stuyt

Adres : Hoek Kanaalstraat / Corisbergweg

Bij de opkomst van de mijnindustrie verrezen tal van nieuwe buurten voor de vestiging van de vele arbeiders en mijnwerkers en hun gezinnen. Ze vonden werk in de mijn of een van de vele toeleverende bedrijven.

Om de sociale woningbouw in goede banen te leiden is door Henri Poels de koepelorganisatie van woningverenigingen 'Ons Limburg' opgericht die advies en ontwerpen voor woonwijken leverde.

In 1919 werd ook in Heerlerbaan door de huisarchitect van Ons Limburg een project van 200 woningen gerealiseerd. De meeste van deze woningen zijn echter al weer afgebroken en vervangen.

Kunst & Ambacht

Alleen in de hoek Kanaalstraat 37 / Corisbergweg 132 is de door de bekende architect en stedenbouwer Jan Stuyt bedachte oplossing voor twee buurtwinkels voor deze plek nog zichtbaar en herkenbaar.

De kop van beide straten is met een gerecht winkelpand en schuine gevels die de rooilijn volgen ingevuld.

Herkenbaar is nog de oorspronkelijk door Stuyt ontworpen deurpartij en het baksteen-metselwerk op de hoeken van de gevels.

Ook de andere hoek Kanaalstraat 30 / Batscherweg 19 is nog van deze architect.

19 Mariakapel (O.L.V. van Fatima), 1952

Kunstenaar : Gene Eggen en Sjef Drummen

Architect : F. Knibbeler en J. Volders

Adres : Bautschwerweg 90

Deze kapel werd gesticht door de bewoners van de Heerlerbaan en werd op 7 september 1952 ingezegend door Deken Bemelmans. Op de kapel is een bord aangebracht met de tekst:
"Deze kapel toegewijd aan Onze Lieve Vrouwen van Fatima is gesticht uit dankbaarheid dat Heerlerbaan in de jaren 1940 - 1945 gespaard bleef van oorlogsgeweld. Bid voor vrede."

Kunst & Ambacht

De muurschilderingen zijn van de kunstenaar Gene Eggen (1921 - 2000). Het kruisbeeld dat op 30-03-1961 aan de buitenkant geplaatst werd om een kruis, dat verviel tijdens de bouw van het winkelcentrum, te vervangen is vervaardigd door kunstenaar Sjef Drummen (1921 - 1996).

20 Andreaskerk, 1977

Kunstenaar : Rob Takens

Architect : Laurens Bisscheroux

Adres : Palestinastraat 326

Het brandpunt van deze kerk, die ook wel de Kamer van Gabriël wordt genoemd, is een doorzichtig tabernakel vormgegeven als een kubus van plexiglas. De opstelling van de grote witte kolom symboliseert het samenzijn met Christus. De binnenwanden zijn telkens opgedeeld in drieën waardoor er 12 staties ontstaan. Kerkbezoekers vragen zich af waar het Romeinse cijfer 11 op slaat. Sommige denken dat de architect met opzet vragen heeft op geroepen. Is het misschien een verwijzing naar de Judasfiguur? Andere geloven dat het gekkengetal 11 niet in de kerk thuis hoort. De kleuren van de kerk verwijzen naar het licht van de regenboog en het element lucht. Paarse aardse wanden gaan over in de kleuren rood, geel, groen en blauw tot een allesomvattend wit licht dat binnen komt door een vierkante opening boven het centrum van de ruimte.

Ook de elementen water en vuur krijgen in de Kamer van Gabriël aandacht. Het bekken met (doop)water is doorsneden met glas en versterkt de wisselwerking binnen en buiten. Het water weerspiegelt de bomen uit de natuur. Het element vuur was door de architect oorspronkelijk bedacht als een eeuwige gasvlam.

Kunst & Ambacht

Het beeld van 'Moeder Aarde' is gemaakt van Limburgse klei en symboliseert het element aarde. Rob Takens heeft het gezicht een krachtig gelaat met grote ogen en een volle mond, helemaal met bladgoud bedekt, zodat het glanst en schittert als een onbereikbare supernova.

De hoge blauwe kerkdeuren van plaatstaal met daarop twee voeten, één naar boven en één naar beneden wijzend, verwijzen naar een volk onderweg tussen wieg en graf en geven de werkelijkheid aan van de spanning waarin wij mensen leven.

Deze deuren worden geopend op scharniermomenten van het leven: doop, communie, huwelijk en begravenis. Deze opvallende deuren hebben de kerk in de volksmond de naam (Plat)Voetenkerk bezorgd.

21 Horicherhof (rijksmonument) XV

Adres : Corisbergweg 119a - 121

Het behoud van de Horicherhof is voor een groot deel te danken aan een actie die door diverse bewoners van de wijk Heerlerbaan in 1982 - 1985 op touw was gezet. De hoeve was echter dusdanig in verval geraakt dat de toenmalige eigenaar er geen brood in zag.

De Woningvereniging Heerlerbaan heeft daarna in overleg met aannemersbedrijf Jongen en in overleg met de Gemeente en de Rijksdienst voor de Monumentenzorg een restauratieplan ontwikkeld, waardoor de huidige in 1986 gereed gekomen vijf appartementen en acht eengezinswoningen ontstonden.

Bouwhistorisch onderzoek toonde aan dat de gebinten van het vakwerkhuis, waarin de fraaie overkraagde verdieping is aangebracht, van eind 16de / begin 17de eeuws zijn.

Het woonhuis is in de loop van de 18de eeuw naar oostelijke zijde met twee gebinten is uitgebreid. Later zijn er nog andere verbouwingen geweest, zoals de versterking van de uitbouw van het westelijk woonhuis, verandering van haarden, bouw van het kelderhuis en de bedstede en dergelijke.

De voormalige hoeve dankt zijn naam aan de familie Von Horrich, die vóór 1446 het goed al in bezit had. Door huwelijk van Heichwich von Horrich met Heinrich van Reuschenberg ging het goed in die familie over (30 juni 1452).

In de 16de en 17de eeuw was de familie van Hall eigenaresse.

Kunst & Ambacht

Het monument is een van de weinige vakwerkhuisen in Heerlen.

Bijzonder is dat er nu ook een beeldend kunstenaar woont en werkt, Marlies Drummen.

22 De Droepnaas (rijksmonument) XIV

Adres : Corisberweg 117 - 119

Deze hoeve van baksteen met een gesloten binnenplaats heeft aan de straatzijde een puntgevel en een ellipsboogpoort. Deze boerderij komt in 14de-eeuwse archiefstukken voor als 'Onderste hof' of 'Klein Caumer' en was een Wickraads leen. Waarschijnlijk is het goed een vroege afsplitsing van de Horricherhof, die meermaals de 'Overste hof' werd genoemd.

Blijkens een hardstenen sluitsteen boven de ingang 'Anno 1779 R. Freins m.i. Offermans' is de boerderij toen verbouwd of herbouwd. Deze boerderij wordt nu 'De Droepnaas' genoemd naar de bron in de Onderste Caumer.

Kunst & Ambacht

Delen van vakwerk zijn nog in de gevels en op de binnenplaats herkenbaar.

In de Tweede Wereldoorlog was de hoeve een onderduikadres en de uitvalsbasis voor de in het verzet actieve familie Bockma.

23 Hoeve Corisberg (rijksmonument) XIV

Adres : Corisberweg 1

De eerste vermelding als zodanig vinden we in 1371. Van ca. 1400 - 1722 zijn de bezitters dezelfde als die van de Schiffelerhof. De schilderachtig tegen de berghelling gelegen hoeve heeft een gesloten binnenplaats en werd in de 17de eeuw naar de binnenhof toe verbreed.

In 1722 werd de hoeve beleend aan mr. Willem Pesters, die griffier was van het hof van Utrecht.

Na zijn kinderloos overlijden volgden allerlei erfrechterlijke verwickelingen, waarna het uiteindelijk in 1759 in handen kwam van Ernestine Jacot. Deze verkocht het in 1764 aan de pachter Thomas Vliecks, die de hoeve kort daarna liet verbouwen en moderniseren.

In de voorgevel is toen het ankerjaartal '1768' geplaatst en een gedenksteen met de inscriptie: 'Anno 1768 Thomas Ulecks Anna Marea Horbach'. De grote ramen in de voor- en zijgevel dateren uit die periode. De oostelijke stallen zijn in baksteen herbouwd getuige het in het metselwerk van de gevel aan de binnenplaats aangebrachte 'AO 1780'.

Kunst & Ambacht

Dit gebouw is oorspronkelijk gebouwd als boerenhoeve (Ambacht). De hoeve is in 2010 verbouwd tot zorgboerderij, waar mensen met een verstandelijke beperking wonen en werken.

24 **Hoeve De Erk** (rijksmonument) 1739

Adres : Johannes de XXIII-singel 46

Deze fraaie hoeve, ooit 'Boven de Poort' geheten, is grotendeels gemaakt van baksteen rond een gesloten binnenplaats. Dat weten we door een inscriptie op een houten balk boven een ingang die vroeger met het vakwerkdeel verbonden was:
'Anno 1739 P. Pryden 27 Mey dit hvis staet in goode hant Godt bewaer dit vor fevr en brant'.

In 1780 werd er een schuur bijgebouwd. Boven de poort zijn muurankers '1808' aangebracht, hetgeen wijst op een verbouwing.

De ellipsboogpoort en segmentboogvensters met houten kozijnen, oren en ontlastingsbogen zijn bouwkundig gezien inderdaad uit het begin van de 19de eeuw. In de periode 1972 - 1982 werd de hoeve op particulier initiatief gerestaureerd.

Kunst & Ambacht
Authentieke vakwerkboerderij.

25 Caumeroliemolen, XVII

Adres : Onderste Caumer 2

Onderste Caumer bestaat uit enkele ambachtelijke huizen, deels in vakwerkbouw. Enkele jaren terug is het geheel vernieuwd. Dat geldt vooral voor huisnummer 2 dat voorheen de Onderste Caumermolen (Caumeroliemolen) was. Wanneer de molen precies ontstond, is moeilijk na te gaan door het ontbreken van archiefstukken erover. Maar ze stamt minstens uit de 17de / 18de eeuw. Toen was de molen in het bezit van de familie Corters.

Kunst & Ambacht

De kleine watermolen was meer onderdeel van de boerenhoeve.

Kort na de Tweede Wereldoorlog is het molengedeelte, dat aan de noordzijde van het tegenwoordige bakstenen huis lag, afgebroken. In het midden van de 19de eeuw had de watermolen een bovenslagrad met een middellijn van 3,92 m. en een breedte van 68 cm. De molenaar perste met de maalstenen uit onder andere lijnzaad de olie die basis was voor de productie van olieverf, olie voor bakken, braden en als lampolie.

Het enige wat nog aan de molen herinnert zijn de resten van molenstenen in de overigens fraai aangelegde tuin.

In deze tuin lag ook de sluis voor het 'Vlot', een kanaaltje dat in de Romeinse tijd de thermen van water voorzag en tot het begin van de 20ste eeuw diende om op zondag de poelen in de dorpskom en de gracht rond de Pancratiuskerk van vers water te voorzien.

26 Caumermolen (rijksmonument) XIV

Adres : Caumermolenweg 12

Kunst & Ambacht

De oudste van de Heerlense molens is de Caumergraanmolen.

Al in 1371 wordt de molen genoemd. Het is dan tevens de banmolen van Heerlen die eigendom was van de landsheer. Een banmolen was een gezamenlijke voorziening van een rechtsgebied waar de inwoners gedwongen hun graan lieten malen.

Zeker al in de 15de eeuw wordt de molen als zodanig genoemd bij verpachtingen van de molen namens de heren van Brabant.

Wat nu nog over is van de Caumermolen, de laatste grote restauratie dateert van 1970, is een groot woonhuis, voor het grootste deel opgetrokken uit baksteen. Het is al lang geen molen meer, maar is wel nog een monument.

De jaarankers 1787 herinneren aan een eerdere herbouw. De molen is blijkbaar in gebruik geweest tot 1929. Toen verhuisde de pachter-molenaar, P. Roex, vanwege de lage waterstand naar de Oliemolen.

In 1953 werd de molen verkocht aan de gemeente Heerlen. Die verkocht het pand door aan de familie Dohmen die de restauratie ter hand nam.

Ook nu is het pand particulier eigendom. Bij de inventarisatie van Limburgse molens uit 1957 was het molenwerk inmiddels gesloopt. Er moeten vele molenaars hebben gewerkt en gewoond. Dat kon door het pachtstelsel zo om de zes jaar wisselen.

Hoewel de molen van oudsher de banmolen was blijkt dat in de achttiende eeuw lang niet alle graanboeren zich daar wat van aantrokken.

Door teruggang van de inkomsten doet molenaar Johannes Quaedtvlieg in 1753 zijn beklag bij de Staten-Generaal omdat nog maar 16 huishoudens bij hem komen malen.

27 Hoeve Molenberg (rijksmonument) XVI

Adres : Justus van Maurikstraat 37

De bouwkundig gezien 18de-eeuwse hoeve Molenberg, komt al in registraties van de 16de eeuw voor. Ze is dan in bezit van het geslacht Van Hulsberg genaamd Schaloen. In 1613 gaat de hoeve over in het bezit van de heren van Schinnen, de familie Schellart d'Obbendorf. Eind 17de eeuw was de Heerlense schout Servaas van den Hove eigenaar. Na vervolgens lange tijd dezelfde eigenaren te hebben gehad als de hoeve Corisberg werd zij vanaf midden 18de eeuw naast de pachter bewoond door de eigenaren, het echtpaar Wintgens-Roper.

De gebouwen dragen sporen van vele verbouwingen. De grotendeels uit baksteen opgetrokken hoeve is geplaatst om een gesloten binnenplaats. Bijzonder zijn het zadeldak, afgesloten door puntgevels, de hoekblokken en enige horizontale banden van mergel (speklagen).

Boven de poort herinnert een verweerd inschrift in mergelsteen dat Franciscus Stassen-Melchers uit Schaesberg als eigenaar in 1776 aan de hoeve heeft verbouwd. Jaarankers op de gevel aan het binnenplein vermelden 1778. Een ongelukkige verbouwing is wel die van 1919 toen naar ontwerp van architect Jan Stuyt de achtervleugel tot noodkerk van de parochie Molenberg is verbouwd. Tot de wijding van de nieuwe kerk in 1927 heeft de noodkerk dienst gedaan.

Kunst & Ambacht

Dit gebouw is oorspronkelijk gebouwd als boerenhoeve (Ambacht). In 1929 is het verbouwd tot patronaat. In 1989 zijn in het gebouw bij de renovatie / restauratie appartementen ingericht.

28 Molenbergpark (rijksmonument) XX

Architect : Jan Stuyt

Adres : Molenberglaan 73 - 75

De Molenberglaan is de fraaie laan naar de 20ste-eeuwse wijk Molenberg. Het is de danken aan de opkomst van de mijnbouw dat Molenberg een echte wijk is geworden.

In 1913 werd begonnen met de aanleg van de geheel nieuwe wijk. In de ontstaansperiode werd deze 'Molenbergpark' genoemd.

De aanleg gebeurde naar een planologisch ontwerp van Jan Stuyt, de huisarchitect van 'Ons Limburg'.

In de toegangslaan naar de nieuwe wijk werden rond 1920 ook de eerste woningen voor de beter gesitueerden gebouwd. Ook hiervan waren vele naar ontwerp van architect Jan Stuyt (nrs. 46 - 50, 73 - 75, 112 - 132). Enkele van zijn huizen hebben een in vakwerk getogen topgevel.

Kunst & Ambacht

Voor het huizenblok 73 - 75 is de fraaie kunstwerkachtige baksteengevel met boogportalen bekroond door een wit gepleisterde bovenverdieping die wordt geaccentueerd door een overhellende dakpartij heel karakteristiek.

De erkers bij de voorgevel zijn in 1937 door 'Ons Limburg' toegevoegd.

29 Woonhuis, 1927

Architect : W. Tap

Adres : Molenberglaan 27

Het groene beekdal van de Caumer werd na 1900 herontdekt als fraaie woonomgeving. De Molenberglaan en de Caumerbeeklaan werden nadrukkelijk ontworpen als vestigingsplaats voor de snel groeiende groep hoger opgeleide beambten in de mijnstad Heerlen. In dit villapark staan pittoreske huizen die het landelijke karakter van een boerderij uitstralen, met rieten daken met wolfseinden en houten voorschotten in de geveltop, vaak gecombineerd met getimmerde dakranden op houten klossen.

Architecten bestudeerden niet alleen klassieke architectuur maar keken ook naar Hollandse architectuur als inspiratiebron. Het zijn vooral de werken van Jan Stuyt die hier nationale aandacht trekken. Maar er zijn meer architecten van boven de grote rivieren die hier in het spoor van het hoger mijnmanagement naar het Zuiden werden gelokt, zoals W. Tap de architect van Molenberglaan 27.

Kunst & Ambacht

Kenmerkend voor dit pand is de asymmetrische gevel met links een portaal met voordeur achter een parabolische boog en rechts twee omlopende hoekramen waarvan de ramen op de begane grond zijn voorzien van bovenlichten met glas-in-lood.

Op de verdieping zijn bewerkte houten kozijnen geplaatst. De uitkragende dakvorm heeft een in het oogspringende daklijst. De voorgevel heeft een abstract gedecoreerde top bestaande uit: een houten beschieting, een uitstekende gootklos, een licht naar buiten geknikt venster en een stenen 'hanger'.

30 Villa Francisca (rijksmonument) 1921

Architect : Albert Boeken

Adres : Sint Franciscusweg 69

Villa Francisca is gebouwd in de stijl van het Traditionalisme met invloed van de Amsterdamse School in 1921 in opdracht van dhr.ir. H.M. Noordhoorn Boelen, naar ontwerp van architect ir. A. Boeken uit Amsterdam. De villa maakt onderdeel uit van het villapark Molenberg.

De schoorsteen is vervangen, de bloembak rechts naast de woning en een deel van de tuinmuur zijn gesloopt. In het portiek van de entree is omstreeks 1990 een glas-in-lood venster geplaatst en ook zijn er rolluiken aangebracht.

De villa heeft een veelhoekige plattegrond in twee bouwlagen gelegen onder een rieten dak van twee in elkaar geschoven wolfsdaken.

De gevels hebben een optrek in baksteen in Vlaams verband met een donkere plint met rollaag. In de gevels bevinden zich houten deuren en vensters met roedeverdeling in verschillende vormen en baksteen dorpels.

Waardevolle interieuronderdelen zijn onder meer het trappenhuis, de originele paneeldeuren in decoratieve lijsten, de driekantige schoorsteen met houten betimmering en de marmeren haardlijst.

Kunst & Ambacht

Direct in het oog springend is de rieten dakbedekking. Verder is het pand ondanks genoemde aanpassingen van algemeen belang vanwege de architectonische gaafheid van het exterieur en interieur, mede in relatie tot de directe omgeving en kent het pand een bovenregionale architectuurhistorische zeldzaamheid.

31 Kunstwerk - Dialoog, 1999

Kunstenaar : Pierre Lumeij

Adres : Rtonde Akerstraat / Molenberglaan.

Het bronzen kunstwerk werd in 1998 - 1999 gemaakt in opdracht van Mercurius Beleggingsmaatschappij B.V. en geplaatst in de voortuin van Akerstraat 126. Het kunstwerk van beeldend kunstenaar Pierre Lumeij (1948) werd bij het gereedkomen van de rotonde overgedragen aan de gemeente en verplaatst naar de rotonde.

Kunst & Ambacht

Binnen het beeld vindt een 'tweespraak' plaats tussen een open en een gesloten vorm.

In de open vorm is de gevleugelde voet van Mercurius aaneengeregen tot een transparant 'filigrain', waardoor een vibrerend effect ontstaat. Het beeld wordt gekenmerkt door een sobere en krachtige vormgeving, die zich vertaalt in balans, helderheid en transparantie.

In het werk van Lumeij speelt de huidige wereld met haar contradicties een hoofdrol. Hij weet zijn sterk ontwikkelde intuïtie om te zetten in een levendige, dwarse eigentijdse kunst.

Veel voorbijgangers hebben zo hun eigen idee bij het kunstwerk, onder andere worden associaties met een insect of een peperbus genoemd.

32 Villa Haex (rijksmonument) 1913

Architect : Jan Stuyt

Adres : Akerstraat 126

Kunst & Ambacht

De voorname toegang tot het huis is voorzien van fraai smeedijzerwerk met deels goudverf. Dit smeedijzerwerk zien we terug voor de vensters. De hoeken van het pand zijn geprofileerd met gemetselde blokken. De schoorstenen zijn afgedekt met geornamenteerde dakjes, zoals ook de rest van de villa gekenmerkt wordt door een verfijnde afwerking.

In 1900 was de grondlegger van de ON-mijnen Henri Sarolea overleden. Hij werd opgevolgd door Mr. A.C. Haex, die directielid bleef tot zijn overlijden in december 1949. De ON-mijnen lieten voor Haex in 1913 een villa bouwen, een neoclassicistisch ontwerp van architect Jan Stuyt.

De villa moest de entree vormen voor de wijk Molenberg. De villa voor mijndirecteur Haex is in zijn ontwerp helemaal zwart-wit, met de 'handtekening' van de architect, de stuiters, op de dakkapellen.

Na het overlijden van Haex werd de villa bewoond ON-directeur P.A.A. Wirtz en zijn gezin en nadat de laatste mijndirecteur de woning had verlaten, werd de villa in gebruik genomen als kantoorpand.

De aanpassingen tot kantoorgebouw hebben de indeling van het interieur vrijwel in tact gelaten. Bijzonder zijn de hal en gang met houten cassetteplafond en houten lambrisering, de originele deur tussen hal en gang met glaspanelen en de houten trap met eerste trede in marmer en met houten handlijst en houten lambrisering.

33 Bernardinuscollege met kapel, 1912 / 1931

Architect : Joseph Seelen en Jos Wielders

Adres : Akerstraat 95

In 1912 werd er een klooster van de Franciscanen en RK Hogere Burger-school gebouwd. Het ontwerp is van architect J. Seelen en heet tegenwoordig het Bernardinuscollege. De stijl kan gerekend worden tot de Amsterdamse School. In 1931 werd het complex uitgebreid met de kapel van de Heilige Bernardinus van Siena. De tuin naast de kapel is de oorspronkelijke klooster-tuin en is aangelegd als verlenging van het Aambos.

Kunst & Ambacht

School en klooster ademen de Franciscaanse geest uit en zijn verfraaid met glas-in-lood ramen en beeldornamenten die verwijzen naar het leven van St. Franciscus van Assisi, de inspiratiebron voor Wereld-dierendag. De aangebouwde kapel wordt gedekt door een zadeldak. In de kapel buigen de pilaren vanaf de grond af naar binnen en vormen een spitsboog. De kerktoeren met naaldspits is aan de noordzijde in de frontgevel geplaatst.

Rijksdienst voor de Monumentenzorg:

“De kapel bezit cultuur-historische waarde als bijzondere uitdrukking van een geestelijke ontwikkeling van de Rooms Katholieke Kerk in Limburg.

De architectuurhistorische waarden worden bepaald door het bijzonder belang voor de bovenregionale geschiedenis van de architectuur, het bijzonder belang van de kapel in Zakelijk Expressionistische stijl binnen het oeuvre van architect J. Wielders.

Verder vanwege de hoogwaardige esthetische kwaliteiten van het ontwerp, het materiaalgebruik, de ornamentiek, de bijzondere samenhang tussen exterieur en interieur en de artistieke betrokkenheid van verschillende kunstenaars.

De kapel is vanwege de situering verbonden aan de uitbreiding en het aanzien van de stad Heerlen tijdens de mijnontginningen. Verder is de kapel van algemeen belang vanwege de architectonische gaafheid en de architectuurhistorische zeldzaamheid”.

34 Dubbele stadsvilla's, 1918

Architect : H.H.A. Tummers en Ploem

(rijksmonument)

Adres : Akerstraat 110-112

De Akerstraat heette vroeger Akerlaan en moet in het begin van de vorige eeuw een gracieuze groene laan geweest zijn. Na de komst van de Steenkolenmijnen werden voorbij de Algemene Begraafplaats belangrijke gebouwen neergezet zoals de Hogere Burger School.

Er stonden villa's versierd met torentjes die boven de gootlijn uit staken. Veel voortuinen waren afgescheiden van de openbare ruimte door gemetselde voetsmuren, kolommen met afdekplaten en metalen hekwerken. Vooral de straatbomen hebben het beeld bepaald. Links en rechts stonden tussen de trottoirs en de rijweg lange rijen bomen. Op oude ansichtkaarten is dat nog goed te zien.

Deze dubbele stadsvilla's uit 1918 hebben kenmerken van Engelse villa- en landhuisbouw uit het interbellum. In de gevelpunt volgend de versieringen, als slingers, de gebogen lijnen van een 17e-eeuwse klokgevel.

Langs de Vlotstraat is door architect H. Teeken in 1933 een praktijkruimte aangebouwd

Kunst & Ambacht

In de top zit een beeldhouwd reliëf waarin te midden van krullen en bloemen een hamer, passer en gelijkzijdige meethoek zijn afgebeeld.

Dit is het symbool van de Vrijmetselaars: 'Opperbouwmeester des Heelals', de hamer staat voor kracht sterkte en doorzettingsvermogen, de passer voor zelfonderzoek en de driehoek is het alziend oog.

Er kan echter ook een winkelhaak in gezien worden, of een toespeling naar de bouwkunst.

35 Villa Vossenaar, 1918

Architect : Jan Stuyt

Adres : Akerstraat 104

Kunst & Ambacht

Het pand is ingegeven door de locatie verticaler van vorm dan Stuyts villa's in het Molenbergpark.

Boven en naast de voordeur zijn bollen aangebracht, 'stuiters', de 'handtekening' van de architect. Fraai is de kunstig vormgegeven entree van de villa.

In 1918 kreeg Stuyt de opdracht om voor de nieuwe hoofdmijnarts Vossenaar een halfvrijstaande stadsvilla te ontwerpen.

In 1912 eiste het mijnbedrijf een zogenaamd 'inwonend medicus'. De verbandmeester moest worden vervangen door een echte dokter. In de groeiende mijnindustrie waren mijnongevallen aan de orde van de dag en het medisch toezicht eiste uiteindelijk goede voorzieningen.

Daardoor werd er in 1918 een eigen medische dienst van de mijnondernemingen opgericht. Aan het hoofd daarvan kwam Dr. A.H. Vossenaar.

Hoofdmijnarts Vossenaar (1869 - 1954) heeft veel werk verzet op het gebied van bedrijfshygiëne en veiligheid en deed onderzoek naar de beroepsziekten van de mijnwerkers: sidderogen, mijnwormen, 'kruipknie en -elleboog' en stoflongen.

36 Kunstwerk - De Kweekvijver, 2012

Kunstenaar : Divers

Adres : Rotonde Sint Franciscusweg

‘De Kweekvijver’ is een betonnen vijverbak met een bakstenen rand op de rotonde. Het is een project van de gemeente Heerlen in het kader van talentontwikkeling van jonge kunstenaars en het project ‘re-use kunstwerken’. Dit project beoogt het hergebruik van kunstwerken te stimuleren.

Met medewerking van KuS, kunstencentrum Signe, en het Bernardinuscollege worden wisselende kunstwerken in de vijver geplaatst, in overleg met de buurt en het onderwijs.

Het project ‘De Kweekvijver’ is een initiatief uit 2012 van Joep van Wijk. “Er komen dagelijks 25.000 mensen langs de rotonde. De wisselende beelden zorgen voor beweging en discussie.” Het heeft tot doel om Heerlen aantrekkelijker te maken.

Kunst & Ambacht

Vanaf 29 juni 2015 staat er een Reuzerollator van maar liefst zes meter hoog.

Dit samenwerkingsproject van leerlingen en ouderen van Meander verwijst naar de vergrijzing van de regio.

37 Woonhuis met Mariabeeld, 1949

Architect : Frits Peutz

Adres : Antoniusweg 5

Traditioneel woonhuis uit 1949 in één rechthoekig blok, met praktijkruimten (nu 5a), naar ontwerp van architect F.P.J. Peutz. Voormalig woonhuis van dr. Crobach.

Het pand is gebouwd op een rechthoekige kavel op de dalwand van de Caumerbeek, met uitzicht op de Oliemolen.

Kunst & Ambacht

Op de voorgevel naast de entree bevindt zich een opmerkelijk vrijstaand beeld van Maria met het kind Jezus.

Dergelijke Mariabeelden functioneerden als huiszegen en stammen uit een eeuwenoude Limburgse traditie. Helaas is de maker van dit natuurstenen beeld onbekend.

Kunst & Ambacht

De molen kende verschillende ambachtelijke perioden. Eerst was deze volmolen (vullen van laken = samenpersen van weefsels), later in de 16de eeuw krijgt hij ook de functie van oliemolen.

Uit koolzaad, lijnzaad, raapzaad en ook hennepzaad werd olie geperst. Het restant werd tot lijnkoeken (veevoer) verwerkt.

Vooraf deze laatste functie had de molen tot in 1904.

In 1829 wordt vergunning verleend om ook graan te malen, terwijl in 1850 ook nog een looimolen in het gebouw werd gevestigd. Na 1904 is de molen alleen nog in gebruik als graanmolen. Op gezette tijden is er ook nu nog het oude ambacht van de meelproductie te zien.

De Oliemolen is de derde watermolen op de Caumerbeek, ook wel 'in den Crouwel', later 'Creuwels-ollemolen' genoemd. Over de ontstaansgeschiedenis van de molen bestaat enige onduidelijkheid. De stichtingsakte, waaruit blijkt dat de familie Van Schaesberg als opdrachtgever voor de bouw tekent, is gedateerd op 9 mei 1502! Maar waarschijnlijk is bij kopiëren het jaartal foutief overgenomen en moet het 1562 zijn. De molen is dan in bezit van de familie Van Schaesberg, die de molen in 1570 verkoopt.

Het molenhuis is van vakwerk op een ondergrond van mergel. Het krulanker 1740 duidt op een verbouwing door griffier Theodoor Dautzenberg. Die verkoopt de molen in 1769 aan de familie Wetzels. De molen blijft dan tot 1953 in deze familie.

De Oliemolen is in 1998 in handen gekomen van de huidige eigenaren, de heer en mevrouw Reesink. In 1999 hebben zij de as van de molen vervangen. Door een breuk van de as in de molen was het draaien van het molenrad niet meer mogelijk.

39 Kunstwerk - Romeinse poort, 1997

Kunstenaar : Raf Verjans

Adres : Groene Boord

In 1997 vierden Heerlen en Tongeren (België) hun 2000-jarig bestaan. Tongeren schonk aan verschillende Europese steden met Romeinse oorsprong eenzelfde kunstwerk:

Rome, Arlon (Aarlen), Tournai (Doornik), Bavay, Metz, Nijmegen, Maastricht, Heerlen, Keulen en Trier.

Oorspronkelijk stond het kunstwerk bij de Schouwburg, maar is nu verplaatst naar de plek waar ongeveer ooit de Romeinse weg naar Aken-Keulen gelopen moet hebben.

Kunst & Ambacht

Het kunstwerk is ontworpen is door Raf Verjans. Het monument werd de gemeente Heerlen mede aangeboden door de provincie Belgisch Limburg.

Het 18 ton wegende monument bestaat uit twee betonnen delen waarvan het figuratieve reliëf in elkaar past. Elk deel is bijna 2,5 meter hoog, 3 meter lang en een halve meter dik.

De beeldhouwer zag in zijn opdracht de vervulling van een droom: een beeld maken in vier dimensies, waarbij hij de relatie van dezelfde beelden op grote afstanden beschouwde als de vierde dimensie.

40 Street Art - Tròpicos, 2014

Kunstenaar : Finok

Adres : Groene Boord (viaduct)

Dit graffiti kunstwerk is een van de vele moderne uitingvormen waarmee in Heerlen gebouwen en tunnelwanden sinds enkele jaren worden opgesierd.

Kunst & Ambacht

Tròpicos is in 2014 vervaardigd door kunstenaar Finok (Sao Paulo-Brazilië). Finok werd gegrepen door de graffiti kunst toen hij opmerkte dat sommige kinderen graffiti spotten in zijn buurt. Hij was geïntrigeerd door deze creatieve maar illegale activiteit en snel stapte hij zelf

in de 'graffiti game'. Een paar jaar later werd hij lid van de beruchte Vlok crew die bestaat uit graffiti legendes zoals Os Gemeos, Nunca, Ise, Vino, Remio en vele anderen.

De diversiteit, leefwijzes en etnische samenstelling van zijn moederland hebben grote invloed op zijn werk. Hij probeert het dagelijks leven met een bepaald verhaal en humor in zijn 'murals' vast te leggen, en gebruikt hierbij elementen die mensen gemakkelijk over het hoofd zien.

41 Statig woonhuis, 1907

Architect : Meulenberg

Adres : Willemstraat 62

De aannemer en steenfabrikant Meulenberg bouwde in 1907 dit statige pand als woonhuis annex kantoor in de zich snel uitbreidende Willemstraat.

De zoon Peter werkte tijdens de Tweede Wereldoorlog onder meer als Sonderbeauftragte voor de Duitse bezetter. Zijn taak bestond uit het beslagleggen op en verwijderen van (bouw)-materialen ten behoeve van de Duitse oorlogs-industrie. Hij maakte zich bij velen gehaat vanwege het verwijderen en wegvoeren van kerkklokken, die in Duitsland werden omgesmolten en hergebruikt.

Vandaar de bijnaam 'Klokkenpeter'. Na de oorlog werd hij door de Bijzondere Rechtspleging gestraft.

Kunst & Ambacht

Een eclectische bouwstijl: voor elk wat wils. Een fleurige gevel, geblokte vensters en een spitsboogvenster als knipoog naar de neogotiek. Ook de topgevel is een eigen vinding: iets tussen halsgevel en klokgevel.

We zien ook een fries in de ruime zin des woords: de horizontale band met schilder- of beeldhouwwerk, metselmozaïek en dergelijke om een muurvlak aan de bovenzijde te begrenzen. Hier een versiering met stucwerk.

Het pand is nu in gebruik als woonhuis en praktijkruimte van een huisarts. Het pand is weer fleurig opgeschilderd, met accentuering van enkele versieringen.

42 Herenhuis, 1927

Architect : Henry Dassen

Adres : Willemstraat 66

Kunst & Ambacht

Dit pand van hout- en bouwmaterialenhandel Franck vult aan de zuidzijde een kunstzinnig stalen hekwerk met een mooi monogram een boogvormige opening in de portiek.

Joseph Franck trouwde in 1910 met Christine Schunck.

De letters F en S in het monogram staan voor Franck en Schunck.

Het dak bestaat uit verschillende in elkaar grijpende kapvormen. In de rechterzijgevel is het oprijzende trappenhuis met ramen op het zuiden te zien. Het huis heeft op de begane grond een grote salon, een woonkamer, keuken, kantoren en een vestibule. De trappenhal voert naar een slaapverdieping met drie slaapkamers en een logeerkamer. Op zolder is een dienstbodekamer.

In de voorgevel markeert een over drie verdiepingen naar buiten gewerkte erker met robuuste driedelige kozijnen en bovenlichten het straatbeeld van de Willemstraat. Waardoor het geheel wellicht wat te massaal overkomt. De kleinschalige uitwerking van de ingangspartij met artistiek smeedwerk maakt dat echter weer goed.

43 Twee woonhuizen, 1919

Architect : Jozef Seelen

Adres : Willemstraat 68 en 70

Kunst & Ambacht

Deze huizen vallen op door het ambachtelijke karakter en het samenspel van baksteen, natuursteen en hout. Ze zijn gebouwd in donker bruine baksteen.

Onder de goot is een fries aangebracht in vier lange rijen gele bakstenen. Drie rijen zijn in staandverband op elkaar gestapeld en een rij met strekken is er los van gemaakt. De gevel is versierd met gele natuursteen, die voorkomt in sluitstenen, aanzetblokken en kantstenen. Hierdoor heeft het pand enige karaktertrekjes uit de Hollandse Renaissance. De entrees zijn verfraaid met kraagstenen en hebben een portiek met geprofileerde dagkant. Boven de houten voordeuren bevinden zich, evenals bij de andere vensters in de voorgevel, achtruits bovenlichten. Het meest kenmerkend element zijn de erkers van de eerste verdieping.

De verspringende gootlijn met houten klossen en de twee dakkapellen met puntdakjes en dakpionnen geven aan het geheel een bijzonder cachet.

De erker wordt ondersteunt door consoles en uitgekraagd metselwerk maar krijgt vooral een extra accent door drie zogenaamde diamantkoppen, piramidale versieringen, die in de borstwering van de erkers zijn verwerkt. De gebouwen staan op een plint van grijze hardsteen dat bij de ingangen omhoog is getrokken en aansluit op de lateien van de kelderkoekoek.

44 Winkel / woning, 1913

Architect : Henry Dassen

Adres : Willemstraat 76

Architect Henry Dassen was actief binnen de Heerlense middenstand. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat Schunck hem al in 1927 opdracht had gegeven voor een nieuwbouw, maar helaas voor hem werd het ontwerp toevertrouwd aan Frits Peutz. Een initiatief dat later het 'Glaspaleis' zou worden.

Dit pand aan de Willemstaat heeft een brede voorgevel met vier ramen in de eerste verdieping van elkaar gescheiden door gemetselde penanten in rode baksteen. De gestrekte bogen zijn versierd met vier keer twee gevelstenen in gele kunststeen. Het dak heeft een zogenaamde Mansardekap waarvan het profiel terugkeert in de topvorm van de voorgevel. De naam is afgeleid van de Franse architect François Mansart. Hij bedacht de knik in de daklijn om de beloopbaarheid van de zolder te vergroten.

Kunst & Ambacht

De top is versierd met een fruitmandje, blad- en bloemmotieven dat ook veelvuldig werd toegepast door stadsarchitect Th. van Kan. Van de zelfde gele kunststeen zijn in de borstweringen van de eerste verdieping ook rechthoekige ornamenten ingepast. Op de begane grond is een grote gevelopening met een trapeziumvormige erker die oorspronkelijk als etalage was bedoeld. Aan de rechterkant is de toegang tot de woning en de winkel.

De woonkamer van dit pand lag van origine achter de winkel en keek uit op de binnenplaats. Hier was vroeger een klein worstfabriekje te bereiken met een rookcel.

45 Kunstwerk - D'r Sjandeler Jong, 1998

Kunstenaar : Renate Petit-Becker
Adres : Meezenbroekerweg

Kunst & Ambacht

Het bronzen beeld gemaakt door de uit Schandelen afkomstige Renate Petit-Becker stelt een inwoner van Schandelen voor, die zich ondanks dat zijn handen gebonden zijn aan wettelijke bepalingen, omhoog werkt vanuit de restanten van de oude steenfabriek naar een betere toekomst. Het is onthult op 26 oktober 1998.

Met haar beelden kan men de geheimzinnige krachten en van de verborgen wereld proeven. Dit soort krachten zijn sterker dan alle strijdkrachten en legereenheden van welke supermacht ter wereld ook. Opvallend is het grote contrast tussen zacht en hard. Zij werkt al meer dan 20 jaar met klei en was, allebei zachte materialen.

De klei word gebakken en is dan hard als baksteen. De was smelt en het beeld word gestaald in brons. Elk beeld heeft een eigen uitdrukking en sfeer. De vorm en de keramische kleuren zijn helemaal met elkaar versmolten. Door het vuur van de oven en het smelten van de was is het werk van Renate gelouterd en verstilld. Ook monumentaal werk schuwt zij niet. Zij maakte voor de Evangelische Kirche in Rönsahl (Sauerland) een levensgrote kerstgroep en voor de Weltense Catharinaschool een reliëf.

46 Woonhuis - Putz-werk, XIX

Adres : Meezenbroekerweg 48

Dit huis is het oudste aan de Meezenbroekerweg en stamt waarschijnlijk uit het einde van de 19e eeuw. In 1956 zijn er op het zadeldak dakkapellen geplaatst. Dit is vaak de goedkoopste oplossing om het aantal kinderkamers te vergroten. Dit type gevelindeling met drie ramen op de eerste verdieping en op de begane grond twee ramen en een deuropening komt veel voor. De ramen hebben kruisvensters met op de verdieping segmentbogen en op de begane grond rondbogen.

Misschien bracht de grote tuin al 'Mijnwijn' voort toen de 'Carboonkolonisatie' nog moest beginnen. De boog boven de voordeur heeft twee hardstenen aanzetstukken en een sluitsteen. De voordeur bezit ambachtelijke details en timmerwerk, een glasopening met negen ruiten waarvan vier vierkant.

De pleisterwerk versieringen zijn kenmerkend voor veel eenvoudige huizen voor de komst van de mijnen.

Kunst & Ambacht

Veel van de witte huizen met het uit Duitsland afkomstige zogenaamde 'Putz-werk' zijn inmiddels uit het Heerlense stadsbeeld verdwenen. Er is uit die tijd veel gesloopt en door modernere gebouwen vervangen. De witte voor vuil gevoelige gepleisterde gevels met veel randjes en kantjes stierven vaak een stille dood. De gespaarde gevels vertellen soms nog iets over het agrarische verleden rond de eeuwwisseling.

Er zijn in het pleisterwerk naar beneden hangende linten aangebracht met lauwerkransen gevlochten met bloemen. In de boogvelden werden ook bloemmotieven verwerkt. Het fries heeft een vertanding en een versiering met druiven, druivenplanten en druivenbladen.

47 Heilig Hart van Jezuskerk, 1927

Architect : Jos Wielders

Adres : Meezenbroekerweg 114-116

Deze kerk wordt wel een typische Wielderskerk genoemd vanwege enkele kenmerken die karakteristiek zijn voor de door hem ontworpen kerken. Zo bestaat de overspanning uit een betonconstructie die bekleed werd met baksteen. Dankzij deze toepassing beschikt de kerk over een grote vrije ruimte met een ambachtelijke traditionele sfeer van waaruit alle kerkgangers, zonder storende kolommen, zicht hebben op het altaar.

Het zadeldak rust daarbij op spitse gewelfbogen. De apsis werd gevormd door een reeks, steeds

kleiner wordende uitgebouwde nisvormige ruimten. De voorlaatste heeft ronde vensters, die werden geplaatst in de lijn van een gotische boog en links gemarkeerd werd door een torentje. De rechthoekige grote toren heeft een spits in een piramidale vorm met een krachtige gootlijn die als het ware zweeft boven de galmgaten.

In de toren zijn lange sleuven opengehouden die de hoogte accentueren. De toren fungeert als oriëntatiepunt van de kolonie Meezenbroek. Rijdend over de Meezenbroekerweg hebben we zicht op de naar binnen gewerkte entree.

Kunst & Ambacht

De kerk heeft blanke houten deuren met fraai smeedwerk dat lijkt op deurbeslag in de stijl van de Amsterdamse school en ook wel tot de art deco wordt gerekend. Daarboven een zeer groot spitsboogvenster met traceringen van gele kalksteen en glas-in-lood ramen. Het fraaie orgel in de kerk is een rijksmonument. De kerk zelf niet.

48 Kunstwerk - Plastiek, 1970

Kunstenaar : Appie Drielsma

Adres : Schandelerboord

Krachtige horizontale en verticale lijnen in grijs (oorspronkelijk wit) geschilderd beton (1970). Het grote plastiek stond oorspronkelijk bij de scholengemeenschap Wachtendonk aan de Kasteellaan.

Kunst & Ambacht

De Maastrichtenaar H. 'Appie' Drielsma (1937 - 2014) genoot zijn opleiding aan de Stadsacademie, later Jan van Eyck Academie. Hij kreeg vele opdrachten voor grote plastieken in de openbare ruimte, ook in Heerlen.

49 Schandelermolen (rijksmonument), XVI

Adres : Schandelermolenweg 16

De Schandelermolen (vakwerk) wordt voor het eerst genoemd in een erfdeling tussen Johan en Willem van Schaesberg in maart 1563. In 1906 wordt deze uit de erfenis van de Van Schaesbergs toegewezen aan Friedrich Schaefer en verkocht aan de familie Deumens. Verschillende auteurs vermelden afgeleid van de erfdelingsakte uit 1563 het jaartal 1550 als bouwdatum.

Een bekend proces over stuwrechten is dat van 1754 tussen de molenaars van de Schandeler- en Köpkensmolen. Blijkbaar waren de molens gewilde objecten voor dieverij: ook hier vinden we in 1773 bij pachter Peter Hoenen een inbraak.

Kunst & Ambacht

Voor zover is na te gaan had de molen vroeger een houten waterrad van 3,60 m. doorsnee en een breedte van 1,06 m. Dit bovenslagrad was in 1907 door Deumens vervangen door een ijzeren. Wegens gebrek aan water viel de mooie grote stuwvijver achter de molen droog en is in mei 1956 de molen niet meer als watermolen in gebruik. In 1957 was het schoepenrad geheel verwijderd en de ombouw van het molenrad ingestort. Bij latere restauratie is ook dit geheel verdwenen. Door het waterschap werden de stuwrechten in 1960 afgekocht.

De molen is nu nog in gebruik als woonhuis voor de familie Deumens. Vakwerkornamenten in de gevels laten nog zien dat het om een oud gebouw gaat.

50 Uitbreiding Clara-college, 1961

Architect : Prof. G.H.M. Holt / Peter Sigmond

Adres : Klompstraat 30

Kunst & Ambacht

Holt wilde graag nieuwe productiemethoden combineren met ambachtelijkheid. Gevelopeningen en dakranden worden met een extra horizontale balk onderstreept. Verder werd door de uitgekraagde docentenkamer op de derde verdieping een krachtig architectuurelement toegevoegd dat de noordelijke punt bijzonder maakt, "onthoekt" en van meerwaarde voorziet. Het ontwerp is uitgegaan van ruwe beton en gele baksteen.

De puien hebben grijs geschilderde houten kozijnen.

Dit schoolgebouw was bedoeld als uitbreiding van het St. Clara-college. Het rechthoekige blok met de atriumachtige binnenplaats werd gekoppeld met een smalle gang aan het bestaande schoolgebouw aan de Gasthuisstraat. Hierdoor ontstond een langgerekt complex van meisjesscholen tussen het oostelijk deel van het centrum en de zone van de Caumerbeek.

De betonnen draagconstructie is aan de zuidelijke en westelijke gevels waar zich de theorie en praktijklokalen bevonden uitgevoerd in ruwe in het zicht blijvende beton met terugliggende puien. Hierdoor kreeg de architectuur een sterke plasticiteit met veel schaduwwerking. In de noordelijke en oostelijke gevels, waarachter gymnastiekzalen, kantoren en vergaderruimte waren gelegen, is de betonnen constructie met spouwmuren van baksteen ingevuld.

Door toepassing van ruwe beton, metselwerk bestaande uit genuanceerde bakstenen en bolgeklopte voegen heeft het gebouw een brutalistisch karakter.

De huidige toestand van het gebouw is ten opzichte van het oorspronkelijke ontwerp redelijk gaaf.

Een verbouwing van de school in de jaren negentig heeft het interieur gewijzigd doch in sfeer en karakter niet wezenlijk aangetast.

De materiaalkeuze en details waaronder de luifel aan de zijde van de Klompstraat, de uitgebouwde hoekoplossing en het betonnen trappenhuis op de binnenplaats, geven de architectuur een bijzonder energiek karakter waardoor deze school hoog scoort op de lijst van Heerlense naoorlogse jonge monumenten.

51 Electrisch Schakelstation, 1912

Architect : Jozef Seelen

Adres : Gasthuisstraat 23-23b

Het was op initiatief van burgemeester Charles de Hesselle dat nu net het moderne mijnbedrijf in productie kwam en de spoorweg van Sittard over Heerlen naar Herzogenrath was gerealiseerd, het gemeentebestuur aan het denken werd gezet om moderne nutsvoorzieningen te gaan realiseren.

We hebben het over 1898. Na wat oriënteren werd besloten tot een eigen elektriciteitsbedrijf. In 1901 vond hiervoor de aanbesteding plaats en op 2 mei 1902 stak de burgemeester voor de eerste keer de straatverlichting aan. Het eerste net was gebaseerd op gelijkstroom. Al gauw bleek dat voor de groeiende stad wisselstroom afnemen beter was. Derhalve werd in 1911 overgegaan op wisselstroom en de centrale aan de Gringel gemoderniseerd.

Kunst & Ambacht

De gemeenteraad besloot op 12 juli 1912 tot de bouw van een schakelstation voor deze nieuwe vorm van elektra. Het ontwerp voor dit pand was van de hand van stadsarchitect Jozef Seelen. Veel later is dit fraaie hoekpand omgebouwd tot woon-winkelhuis en weer later tot een witgeverfd kantoorpand. De gevelplaat herinnert nog aan de oude functie 'Electrisch Schakelstation Heerlen'.

52 Kunstwerk - Koeltoren, 1982

Kunstenaar : Piet Killaars

Adres : Putgraaf

Halverwege de Putgraaf is op initiatief van de Rijksgebouwendienst in 1982 een roestvrijstalen kunstwerk geplaatst.

Het ontwerp is van kunstenaar Piet Killaars uit Tegelen (1922). Hij wilde een duidelijke verwijzing maken naar het Heerlens mijnverleden waaraan in de stad na de operatie van 'zwart naar groen' nog maar weinig herinnert.

Kunst & Ambacht

Vandaar deze expressieve vorm van een 'koeltoren', waarvan er bij bijna elke mijn bij de elektriciteitscentrales en de cokesfabrieken meerdere te vinden waren.

53 Kunstwerk - D'r Drüpel, 2005

Kunstenaar : Yvonne Drummen

Adres : Rotonde Putgraaf-Akerstraat

In 2005 werd op deze rotonde het fraaie roestvrijstalen kunstwerk van de Heelense kunstenaar Yvonne Drummen (1958) geplaatst. Inspiratie haalde Yvonne uit het bronnenrijke watergebied van de Caumer- en Geleenbeek die beide in Heerlen ontspringen en de levensader voor het Heerlense leven betekenden.

Kunst & Ambacht

De oervorm van het leven is volgens haar de 'stuiterende druppel', waar een vormeloze substantie echte vorm krijgt. In de chaotische omgeving van de rotonde met een komen en gaan van bussen, auto's, brommers, scooters, fietsers en voetgangers zocht zij naar een baken van rust. Die vond zij in de druppel, waarin de tijd stil staat. In de vormtaal zijn de golvende 'kringen' onder de druppel vertaald in roestvrij staal.

54 Pand Kneepkens (rijksmonument), 1939

Architect : Frits Peutz

Adres : Dr. Poelsstraat 23

Kunst & Ambacht

Dit voormalige warenhuis (ambacht) voor onder andere textiel en meubilair, gebouwd in opdracht van de firma Kneepkens, werd in 1939 ontworpen door Frits Peutz. Het gebouw was gekoppeld aan de oorspronkelijke vestiging van de firma, toentertijd nog magazijn De Zon genaamd. De sloop van het pand aan de Akerstraat, ontworpen door Jan Stuyt, had tot gevolg dat de doorloop opgeheven werd.

Pand Kneepkens heeft een kenmerkende vliesgevel met terugkerend stijl- en regelwerk, die los van de constructie is geplaatst en zich over drie verdiepingen uitstrekt. De constructie bestaat uit paddenstoelkolommen, die vloeiend overgaan in de verdiepingsvloeren.

Op de begane grond wordt de ingang geflankeerd door inpandige etalages. Vanwege deze kenmerken is de vergelijking met het Glaspaleis snel gemaakt. Dit beroemde gebouw van de voormalige firma Schunck, gelegen in het centrum van Heerlen, is eveneens een voormalig warenhuis en is in functioneel en karakteristiek opzicht vergelijkbaar met pand Kneepkens, waardoor het laatstgenoemde gebouw ook wel het “kleine glaspaleis” wordt genoemd.

Na de firma Kneepkens waren onder andere C&A, V&D en het Computer Centrum Limburg gevestigd in pand Kneepkens. Telkens vonden er aanpassingen plaats, waaronder de verbinding met het, reeds gesloopte, naastliggende gebouw. Tijdens de gevelrestauratie van pand Kneepkens in 2006, vond aan beide zijden van het gebouw nieuwbouw plaats, waardoor het oorspronkelijke ontwerp met de teruggelegen dakverdieping is ingeklemd en opgenomen in de straatwand.

Het gebouw wacht al lange tijd op een duurzame invulling die zowel recht doet aan het ontwerp van architect Peutz als aan de vraag in de markt. Door de selectie als IBA-Attentionproject wordt het belang van het gebouw voor de stad Heerlen onderstreept.

55 Kunstwerk - Heilig Hartbeeld, 1924

Kunstenaar : Toon Dupuis

Architect : Jozef Seelen

Adres : Tempsplein

(rijksmonument)

Kunst & Ambacht

Het H. Hartbeeld meet 3 meter in de hoogte en werd in 1922 gemaakt door Toon Dupuis. Het staat op het intieme Tempsplein op een natuurstenen voetstuk van ca. 2,5 meter dat is ontworpen door architect Jozef Seelen.

Het is een imposant voorbeeld van het 'Rijke Roomse Leven' en van het traditionalisme als kunstuiting en architectuur. Het beeld werd op 19 oktober 1924 onthuld door burgemeester Waszink van Heerlen. Mgr. Schrijnen de bisschop van Roermond verrichtte de plechtige inzegening en deken Nicolaye deed de plechtige toewijding van de gemeente Heerlen aan Christus Koning.

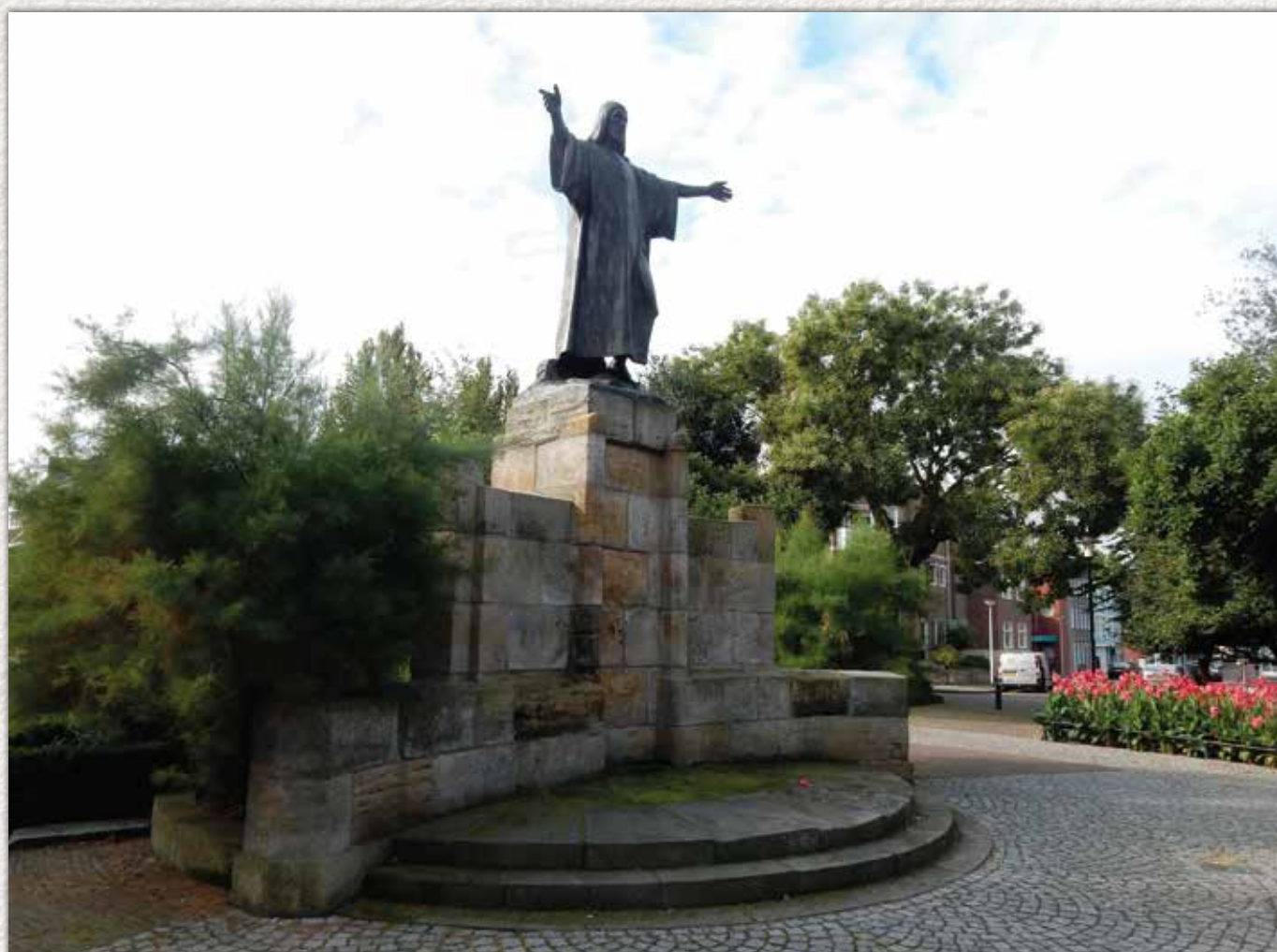
Pater dr. Cassianus O.F.M. vatte tijdens de plechtigheid de betekenis van de dag als volgt samen:

“In het hart van Nederlands mijnstreek, in het hart van de meest Katholieke mijnstreek ter wereld, staat van nu af het Koningsbeeld van den Christus op een onwrikbaar voetstuk en geen macht ter wereld zal het neerhalen”.

Het comité droeg vervolgens het beeld over aan de St. Pancratiusparochie.

De vervaardiging van het beeld was een initiatief van vooraanstaande Heerlense ingezetenen, verenigd in het Comité tot Stichting van het Heilig Hartbeeld.

Voorzitter van de stichting was de Heerlense stadsarchitect Jozef Seelen en architect H. Tummers was secretaris. Het andere comitélid was Edmond van Wersch.

56 Protestantse Kerk (rijksmonument), 1932

Architect : Jan en Theo Stuivinga

Adres : Templesplein 14

De Hervormde Kerk (nu Protestantse kerk) met kosterswoning is gebouwd in 1931-1932 in de stijl van het Traditionalisme met elementen van Zakelijk Expressionisme en invloeden van H.P. Berlage.

Ontwerp van architecten Jan en Theo Stuivinga uit Zeist. De kerk is gelegen aan het Templesplein op de hoek met de Ds. Jongeneelstraat en via een gang verbonden met de naastliggende kosterswoning aan de Ds. Jongeneelstraat. Onder meer in 1974 zijn achter de kerk volumes van één bouwlaag gebouwd. De kerk en de kosterswoning zijn gerenoveerd in 1993.

Kunst & Ambacht

De ambachtelijkheid van het gebouw is duidelijk zichtbaar in de afwerking met siermetselwerk en het nadrukkelijk getoonde hang- en sluitwerk bij de deuren.

Het smeedwerk van de tuiningang en de bijzondere gevellampen verraden oudere invloeden van de Art Nouveau.

57 Voormalige bibliotheek, 1917

Architect : J. Pauw en J. M. Hardeveld

Adres : Tempslein 10-10E

(rijksmonument)

Op 10 januari 1914 werden de statuten van de vereniging 'Heerlensche Roomsche Katholieke Openbare Leeszaal en Bibliotheek' goedgekeurd en daarmee was de eerste openbare leeszaal en bibliotheek in onze provincie een feit. Oorspronkelijk ondergebracht in het Pancratius-hoes (Nobelstraat) werd de toeloop al snel zo groot dat een eigen gebouw noodzakelijk werd.

Er werd een prijsvraag uitgeschreven onder architecten in Nederland. Van de in totaal 91 inzendingen werd het ontwerp van J. Pauw en J.M. Hardeveld gekozen. Daarop volgend werd in 1917 dit fraaie bibliotheekgebouw gebouwd. Het heeft duidelijke invloeden van de Amsterdamse School, zoals bij meer panden aan het Tempslein.

Het expressieve van de Amsterdamse school ligt vooral in de naar voren springende geveldelen, waardoor het gebouw een bijzondere spanning krijgt, met name in de symmetrische voorgevel. In het midden was de directiewoning voorzien, die als een apart bouwblok naar voren springt, zonder overigens de samenhang met de rest van het gebouw te verliezen.

Tot 1970 was de bibliotheek in dit gebouw gehuisvest. Nu is het een appartementencomplex ingericht door de Woningstichting De Voorzorg.

Bij de renovatie en verbouwing zijn veel oorspronkelijke elementen zoals gevelstenen en trappen intact gebleven.

Kunst & Ambacht
Let op de gevelsteen met de lezende Christusfiguur, volgens ingewijden een waarschuwing tegen het geweld van de oorlog.

58 Kunstwerk - De Griffioen, 1987

Architect : Gerard Hali

Adres : Coriovallumstraat

In 1987 kreeg Gerard Hali (1956), momenteel hoofd van de afdeling beeldende kunsten van de Hogeschool der Kunsten in Den Haag, de opdracht om voor Heerlen op dit punt een kunstwerk te vervaardigen.

Kunst & Ambacht

De Griffioen was een deelopdracht van het project Campus Niger (het Zwarte Veldje).

Het stalen kunstwerk betreft een monumentaal en hoog geplaatst plastisch teken, een 'dubbele vleugel' in primair rood, zoals dit ook in het Thermenmuseum is gebezigd. Het is geplaatst op een hoge mast.

Het moet het begin- en eindpunt vormen van de beelddiagonaal die loopt vanaf de noord-oosthoek van het Raadhuisplein tot aan de kruising Coriovallumstraat/Kruisstraat.

Dit monumentale teken zou waarneembaar moeten zijn op een belangrijk deel van de cityring en een baken vormen tussen de culturele attractiepunten: Schouwburgplein en het Raadhuisplein.

Men kan dit monumentale teken zien als een constructief gebaar van snelheid en vooruitgang. Een griffioen is ook een hybride fabeldier dat de macht over twee rijken symboliseert:

over de aarde (het lijf van een leeuw) en over de hemel (de vleugels van een adelaar).

In het kunstwerk zit ook de vorm van de Griekse Y opgesloten. Een splitsende twijg, de moeilijke en de makkelijke weg om te gaan.

59 Woonhuis, 1898

Adres : Geleenstraat 57

Het pand is gebouwd voor de Directie der Oranje Nassau Mijnen en in 1934 gedeeltelijk vernieuwd. Dit pand met details typisch voor de neo-renaissance karakteriseert de 19e-eeuwse entree van de kern van Heerlen komende over de 'Grote van Maastricht naar Aken'. Deze weg volgt voor een belangrijk deel het tracé van de Romeinse 'Via Belgica'. Hier langs ligt de nog goed te herkennen oude lintbebouwing die in de nabijheid van het oude stadje steeds dichter werd.

Het pand heeft een veel gebruikte driedeling en een asymmetrische ingang: drie vensters op de verdieping en twee vensters met een deuropening op de begane grond. Het pand wordt gekenmerkt door ramen met ronde bogen, met licht getinte aanzetstukken, boogstenen en sluitstenen, die door kordonbanden met elkaar zijn verbonden.

Kunst & Ambacht

De boogvelden zijn versierd met plastische figuratieve invullingen. Herkenbaar zijn daarbij het bouwjaar anno 1898 en drie polychrome vrouwenkopjes. Het zouden ook maskers kunnen zijn.

Deze kunstige invulling is gemaakt van geglazuurde ceramiek en mogelijk afkomstig uit een Luiks atelier.

Langs de ramen zijn dubbele kolommen van gebakken profielstenen toegepast. Kunst en ambacht in de negentiende eeuw laten zich veel inspireren door het verleden.

De fries heeft een driedeling met dubbele draagklampen en verwijst naar de klassieke constructie afgeleid van houten balken met metopen. Dit zijn de vlakvullingen tussen de einden van de balken (triglifien) zoals die voorkomen bij Griekse tempels.

Hierin zijn afbeeldingen van schelpen verwerkt. De schelp is het symbool van het vrouwelijke geslacht en staat voor geboorte en wedergeboorte.

60 Voormalige sigarenwinkel, 1915

Architect : Jozef Seelen

Adres : Geleenstaat 55

(rijksmonument)

Oorspronkelijk was dit bouwwerk alleen een woonhuis en is in 1936 verbouwd tot winkel-woonhuis voor de familie Gemmeke.

Uit de neogotische versieringen blijkt dat Seelen zijn opleiding gekregen heeft bij een bureau dat onder invloed van Cuypers stond. Het fraaie hardstenen balkon steunt op consoles en is bewerkt met gotische traceringen. De vensteromlijstingen, gevelranden en ornamenten zijn van blauwe hardsteen. Enkele vensters hebben houten luiken en glas-in-lood- bovenlichten. De entree heeft boogvormige versiering. De oprijzende geveldriehoek is gedecoreerd met hogels, op het hoogste punt staat een kruisbloem.

Kunst & Ambacht

Seelen liet zich inspireren door de Franse gotische kathedralen. Zowel de Duitse als Franse voorbeelden trachtten kunst en ambacht

te integreren in het hele architectonische concept. De nadruk lag vaak op decoratieve, schilderachtige elementen en op de figuratieve beeldende kunst.

De handwerksproducten die in dit soort gebouwen zijn verwerkt, werden lange tijd als artistiek onbelangrijk beschouwd maar genieten momenteel weer de aandacht.

61 Raadhuis (rijksmonument), 1936-1948

Kunstenaar : Charles Vos en Frans Gast

Architect : Frits Peutz

Adres : Geleenstraat 27

De architectuur van het raadhuis is streng ontworpen, strak en zonder opsmuk. Maar de uitzondering bevestigt de regel. Het gaat hier over het beeld van Sint Pancratius dat is aangebracht op de noordgevel. Wie omhoog kijkt in de as van het raadhuis ziet hoe het kunstwerk als een bronsgroene broche op de gelige gevel is aangebracht.

Kunst & Ambacht

Het beeld is gemaakt door de bekende Maastrichtse beeldhouwer Charles Vos (1888 - 1954). Het beeld functioneerde als een vlaggendrager. Erboven zat een klein luikje waardoor met een ingenieus mechaniek een grote horizontale vlaggenstok over stalen wielen naar buiten kon worden gerold. Een grote baniervlag versierde de plek waar in het verleden veel plechtigheden hebben plaats gevonden, bisschoppen en koninginnen zijn ontvangen.

De klassieke zuilen in het verlengde van de Uilestraat verwijzen naar het Romeinse kruispunt van wegen. Klassieke details in de Dorische, Ionische en Toscaanse orde tonen de belangstelling van Peutz voor kunst en ambacht.

Kunst & Ambacht

In 1976 werd in overeenstemming met een oude schets van Peutz, aan de Geleenstraat een kunstwerk geplaatst hoog op een voetstuk passend bij de architectuur van het stadhuis. Het beeld werd gemaakt door Frans Gast. De mijnwerker was een inzending voor een prijsvraag in Kerkrade. Hij haalde daar tot zijn spijt niet de eerste prijs. Gast werkte zowel abstract als figuratief. In dit beeld zijn beide manieren van aanpak te herkennen. Enerzijds herkennen we de mijnwerker die bovenkomt uit de duisternis en zijn ogen beschermt tegen het felle zonlicht. Anderzijds is bijvoorbeeld de mijnlamp gestileerd tot een meetkundig figuur door de details weg te laten.

62 Kunstwerk - Raadhuisplein, 1987

Kunstenaar : Henk van Bennekum

Adres : Raadhuisplein

Kunst & Ambacht

Jo Coenen tekende in de plannen voor de bibliotheek als idee een voetgangersgebied dat zijn voortzetting vond in het stratenpatroon van de binnenstad. Driehoeken spelen in de kunstzinnige vormgeving van dit ontwerp een belangrijke rol.

Van Bennekum (1946) maakte enkele voorstudies waarbij een sierbestrating met zebrapatroon tot over alle trottoirs werd doorgetrokken. Uiteindelijk werd toch afgezien van deze integrale benadering omdat de noodzakelijke opstellengte van personenauto's voor de parkeergarage als storend werd gezien.

Hoewel het voor de hand lag om voor het monumentale raadhuis een rechthoekig vlak als uitgangspunt te nemen, liet van Bennekum de rechthoek scharnieren tot een parallellogram waarin de richting van het gevelfront van het raadhuis en noordrichting van de Romeinse weg van Xanten naar Trier de belangrijkste inspiratiebron vormden.

Het parallellogram is dieper aangelegd om het schaatsen in de winter, net als vroeger, mogelijk te maken en begrensd door een drietal platte piramides met een vierkant zijvlak van 50 cm hoog.

63 Archeologische puzzel, 1987

Kunstenaar : Tine van de Weyer

Adres : Raadhuisplein

Kunst & Ambacht

Dit kunstwerk van Tine van de Weyer (1951) is een compilatie van gevelresten neergelegd binnen een driehoekig kader, naast de ronde vorm van de burgemeesterskamer.

De hoofdrol in dit kunstwerk is voor de gevel van een bijzonder woongebouw aan de Geleenstraat. Dit pand van Jozef Seelen werd rond 1900 gebruikt als arbeidsbureau. In 1984 werd het pand gesloopt. De karakteristieke voorgevel is als het ware versneden en als een puzzel neergelegd. In de steen zijn cijfers gehakt om het archeologisch karakter te versterken.

64 De Muzenboog, 1987

Kunstenaar : Jurriaan Schrofer

Adres : Campus Niger

Kunst & Ambacht

De Romeinse historie in van de omgeving van Campus Niger heeft voor bijna alle kunstenaars van dit kunstproject inspirerend gewerkt.

Hier staat een witte ereboog naast een zwarte afsluitbare poort.

Jurriaan Schrofer (1926 - 1990) ontwierp een boog van wit geschilderd plaatstaal die doet herinneren aan de Romeinse architectuur, maar is zo dun en wit dat het geen replica of imitatie kan zijn van een Romeinse boog.

De letters hebben een soort corona die de lezer aanmoedigt over het “onleesbare” heen te stappen. We lezen: ‘de muzen houden van de stilte’ en in het Latijn (om de verbinding met de Romeinse tijd te onderstrepen): ‘amant silentium musae’.

65 Zwarte Poort, 1988

Kunstenaar : Kees Wevers

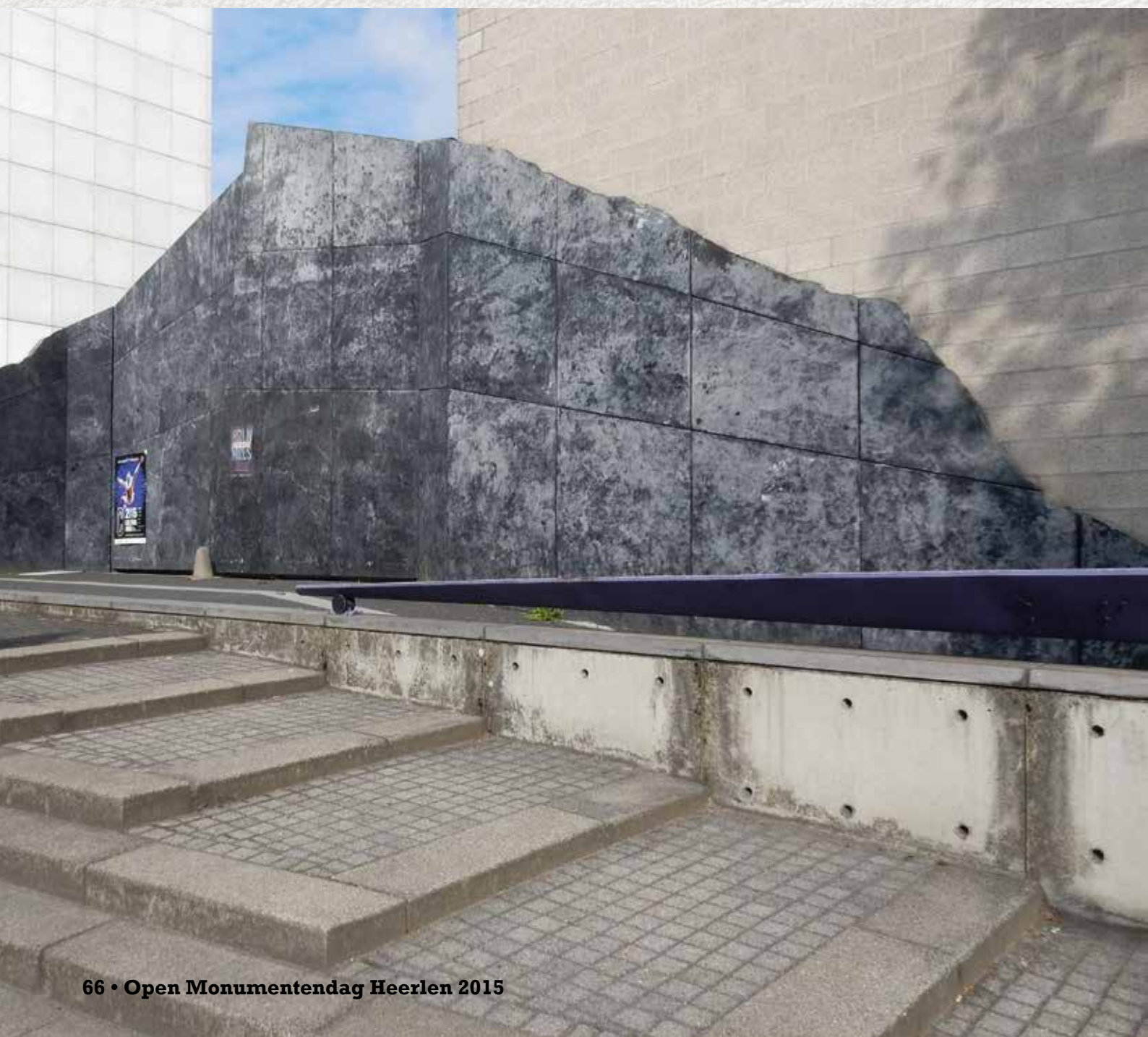
Adres : Campus Niger

Kunst & Ambacht

De zwarte ondoordringbare poort (Porta Nigra) lijkt op een mijnsteenbergt en moet de binnenplaats fysiek af sluiten.

De stalen wanden zijn 15 à 20 cm dik en maximaal 4 meter hoog. Het binnenplein ligt beduidend hoger dan het straatniveau. De poort in de vorm van een bergprofiel of heuvelsilhouet roept nieuwsgierigheid op naar het achterliggende gebied.

De in Hoensbroek geboren Kees Wevers (1949) laat zien dat zijn poort lang de identiteit van deze plek wil bepalen. Tegenwoordig wordt niet meer gedacht aan kunst met eeuwigheids-waarde. De 'zwarte poort' van Heerlen zal zich tegen deze opvatting tot in lengte van dagen verzetten.

Colofon

Dit is een uitgave van de
Commissie Open Monumentendag Heerlen

Concept en lay-out

T-Force Communicatieburo

Teksten

Gilbert Peeters, Martin van der Weerden,
Ton van Mastrigt, Rob Smeets, Roelof Braad,
Mark van Dijk

Beeldmateriaal

Fred Vondenhoff, archieven Rijckheyt, T-Force,
Commissie Open Monumentendag Heerlen

Eindredactie

Fred Vondenhoff en Chris Tiekstra

Drukwerk

Impreso, Maastricht

De Commissie

Open Monumentendag Heerlen

is een samenwerkingsverband tussen:

Historisch Goud, Rijckheyt, Heritage Revival,
Heemkundevereniging Welten-Benzenrade,
LGOG Kring Parkstad, VVV Zuid-Limburg,
Het Land van Herle, Gemeente Heerlen,
SCHUNCK* en Stichting Cyclocross Heerlen

**Kijk voor meer informatie op
www.openmonumentendagheerlen.nl**